

BAĞIMSIZ DEMOKRATİK KIRGIZİSTAN'IN SİYASİ DÖNÜŞÜMÜNDE ASKAR AKAYEV DÖNEMİ

Ertan ÖZENSEL¹ Azamat ARPACHIEV²

¹Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji, Konya, Türkiye; Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesinde Edebiyat Fakültesi Sosyoloji, Bişkek, Kırgızistan ertanozenel@gmail.com

(Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

²Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji, Konya, Türkiye, arpachievkg@gmail.com

*Bu makale YTB'nin "Danışmanla Tarihe Not Düş" projesi kapsamında desteklenmiştir

Makale Bilgileri	ÖZ
Makale Geçmişi Geliş: 25.11.2021 Kabul: 29.12.2021 Yayın: 30.12.2021	Sovyetler Birliği sonrası bağımsız Kırgızistan siyasi dönüşümünün en önemli dönemi, bağımsızlığa ilk adımların atıldığı yıllar olmuştur. Bu dönem bir yandan yeni bir siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılanma, diğer yandan Sovyetler döneminde var olan birikim üzerine ilerleyen bir süreç olmuştur. Bu sürecin başlangıcında en önemli aktörlerden birisi de bağımsızlık sonrası üç dönem Cumhurbaşkanı olmuş Askar Akayev dönemidir. Akayev ile başlayan bağımsız Kırgızistan süreci, diğer Sovyetlerden bağımsızlığını kazanan devletlerin yönetimlerinin aksine seçimle iş başına gelmiş bir Cumhurbaşkanıdır. On beş yıllık Akayev iktidarı döneminde, ekonomik, sosyal ve kültürel reformların yanı sıra demokrasiyi oturturma yolunda atılan önemli adımlar söz konusu olmakla birlikte özellikle Akayev'in üçüncü dönemi, Sovyet otoritarizminden az çok farklı bir ülkeye dönüştüğü görülür. Nitekim otoriterleşme, adam kayırma, yolsuzluklar ve ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucunda 24 Mart 2005'te Kırgızistan'da meydana gelen toplumsal hareketlenmeler Akayev dönemini sona erdirmiştir. Tüm yaşanan otoriterleşme eğilimlerine rağmen Akayev dönemi, bağımsız ve demokratik Kırgızistan'ın temellerinin atıldığı yıllar olmuştur. Demokratik bir toplum olma yolunda o dönemde atılan adımlar, bu günde zaman zaman yaşanan sıkıntılara rağmen, Kırgızistan demokratik bir toplum olarak varlığını sürdürmekte ve Orta Asya'da "demokrasi adası" olma idealini sürdürmektedir.
Anahtar Kelimeler: Askar Akayev, Kırgızistan, Bağımsızlık, Toplumsal değişim, Demokrasi	
JEL Kodları: A14, D19, D73	

The Period of Askar Akayev in the Political Transformation of Independent Democratic Kyrgyzstan

Article Info	ABSTRACT
Article History Received: 25.11.2021 Accepted: 29.12.2021 Published: 30.12.2021	The most important period of the political transformation of independent Kyrgyzstan was when the first steps were taken after the Soviet Union. This period was a new political, economic and social structuring on the one hand, and a process that progressed on the accumulation that existed in the Soviet era, on the other hand. At the beginning of this process, one of the most important actors was Askar Akayev, who became President for three terms after the independence. The independent Kyrgyzstan process, which started with Akayev who was an elected President, differed from the governments that gained independence under permission of the Soviets. Besides the economic, social and cultural reforms, there were important steps taken to establish democracy during the fifteen-year Akayev rule. However especially in the third period of Akayev, it is seen that it turned into a country more or less different from Soviet authoritarianism. As a matter of fact, the social movements that took place in Kyrgyzstan on March 24, 2005 as a result of authoritarianism, nepotism, corruption and economic problems in the country ended the Akayev period. Despite all the authoritarian tendencies, the Akayev period is known for being the year when the formation of independent and democratic Kyrgyzstan were laid. Despite the steps taken at that time to become a democratic society and the difficulties experienced from time to time today, Kyrgyzstan continues to exist as a democratic society and maintains its ideal of being an "island of democracy" in Central Asia.
Keywords: Askar Akayev, Kyrgyzstan, Independent, Social change, Democracy	
Jel Codes: A14, D19, D73	

Atf/Citation: Özenel, E., Arpachiev, A. (2021). Bağımsız Demokratik Kırgızistan'ın Siyasi Dönüşümünde Askar Akayev Dönemi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 208-217.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Orta Asya devletleri için Post-Sovyet dönemi, bir yönden sıfırdan başlangıçlar, diğer yönden ise Sovyet döneminde ulaşılan birikimlerin üzerine yeni ögeler geliştirerek ilerleyen bir süreç olmuştur. Bağımsızlık öncesi, aynı birliğin aynı statüdeki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri birliğinin birer parçaları olmalarına rağmen bağımsızlıkları sonrası yeni koşullar karşısında birer bağımsız devletler olarak 30 yıl öncesinden birbirlerinden çok farklı toplumlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Günümüzde, bu devletlerde yaşanılmakta olan süreçte sahip oldukları iktidarlar, mevcut yapılanmalarında büyük rol oynamıştır. Beş Orta Asya devletlerinden üçü ile sınırdaş, merkezi Asya'da bulunan Kırgızistan için de aynı durum geçerlidir.

Kırgızistan, bu ülkeler arasında Sovyetlerin son yıllarından bugüne kadar siyasi olaylar ve sivil toplum hareketleri bakımından en hareketli devleti olduğu söylenebilir. Böyle bir hareketliliğin bugün olduğu gibi geleceğe de yansıtacak doğrudan ve dolaylı etkileri söz konusu olacaktır. Kırgızistan'da yaşanan ve muhtemel yaşanılacak süreçleri anlamak için bağımsızlığın ilk dönemi, dolayısıyla dönemin ana aktörleri üzerinden incelemelerin yapılması önemli bir girişim olacaktır.

Kırgızistan'ın bir bağımsız devlet olarak oluşumunun ilk 15 yılı, tek iktidar dönemidir ve Askar Akayev'in ana belirleyici olduğu şartlarda gelişmiştir. Şüphesiz uzun bir geçmişi olan, ekonomik ve sosyal olarak kök salmış devletlerden farklı olarak, yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelerde “ilkler” çok önem arz eder. Zira bir taraftan mevcut kurumsal yapılanmalar, değişime bağlı olarak yeni kurumsal yapıların oluşumu, toplumun yeni değişim ve dönüşümler karşısındaki konumu bu dönemlerin temel karakteristikleridir.

Bu çalışmada Kırgız Cumhuriyeti ilk Cumhurbaşkanı Askar Akayev dönemi, bağımsız devletin siyasi yapılanma süreci, yönetici sınıfın oluşum ve dönüşümü, yeni arayışlar kapsamında Kırgızistan'da demokrasi eğilimleri bağlamında ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Sovyet Kırgızistan'ından Bağımsız Kırgızistan'a

Kırgız siyasi sürecini araştırdığımızda, Sovyetlerden ayırarak ele alarak incelemesinin çok güç olduğu görülecektir. İlk önce Rus İmparatorluğuna bağımlı kalması, ardından da Sovyetler Birliğine girmesi, gelecek Kırgızistan'ının siyasi sürecinin oluşumunu belirleyecektir.

Kırgızlar ilk defa Rus imparatorluğu ile tanıştıkları zaman birçok boylardan oluşan, günümüz Kırgızistan'ı topraklarından daha geniş bir alanda serbest hareket eden göçebe toplumdur. Bölgeye gelen ilk Rus komutanları yerel siyasi elit olarak boyların başında bulunan “*Bay ve Manaplar*” ile iş birliği yapmak zorunda kaldılar. Çünkü onlar, yönetici sınıf olarak toplum üzerinde etkiliydiler. Fakat tarihi belgelere bakarsak 1917 *Oktyabr İhtilali*nden sonra “*Bay ve Manaplar*” bir yönetici sınıf olarak ortadan tamamen kalktığı görülür. Bolşevikler kendi yönetimindeki bütün halklara çok iyi bir hayat vaat ederek, biz sizinle beraber altın çağa doğru gidiyoruz deselerde bu pek mümkün olmamış ve Kırgız siyasi tarihinde resmi olarak bir dönem kapanmıştır (Абдрахулов, 2013).

Sonraki dönem Sovyet eliti ya da “*Yeni Sovyet Eliti*” olarak bilinir. Bu dönemde Kırgız siyasi elitinin biçimlenme ilkeleri tamamen değişir ve yönetici sınıfına daha çok yoksul ailelerden gelen, sonradan “*Komintern*” okulunda eğitim alan bireyler gelmeye başlar. Giderek Sovyet yönetimi, Kırgız toplumunun yönetiminde görülen ve olumsuz olarak nitelenen geleneksel unsurlarından (hemşericilik, bölgeselcilik vb.) tamamen kurtardığı söylenebilir. Sovyet Birliğinin tek bir ülke olarak oluşmasından dolayı, Sovyet Kırgızistan'ın Komünist Partinin düzenlemede rasyonel ve kendi çıkarı yaklaşımı ile yönetici sınıfa sadece kendi işinin uzmanlarından oluşan bir ekiple yönetmeye çalışmıştır. O dönemde tüm kararlar Stalin'in “çözüm uzmanlardadır” doktrinine göre alınmıştır (Газета Кг, 2002).

Sovyet siyasi elitinin Kırgızistan'daki evrimini, II. Dünya Savaşından öncesi ve II. Dünya Savaşından sonrası şeklinde ikiye ayırabiliriz. Çünkü savaş öncesi döneme Kırgız Özerk Cumhuriyetinin üst yönetiminin “Rus - Kırgız” ilkesine göre oluştuğu görülür. Bu ilkeye göre Moskova'dan gönderilen “Rus” asıllı kadro ülkeyi yöneten bir numara konumda iken, ondan sonraki yönetici konumda ise “Kırgız” asıllı olurdu. Fakat savaş sonrasında bu ilke, tam tersi olarak uygulanmaya başlanmıştır. Moskova tarafından yürütülen bu stratejinin çok dikkatli bir biçimde planlandığı, her ne kadar ülkenin direksiyonunu yerel halka sembolik olarak verilse de dışarıdan Rusya tarafından kontrol ve denetimin çok dikkatli ve titizlikle yapıldığını net olarak görebiliriz.

Bu değişimin savaş sonrası dönemde değiştirilmiş olması ayrı bir sorun olarak değerlendirilebilir. Bunu Birlik Cumhuriyetlerinin başında yerel asıllı bir yöneticinin olup olmaması, bölge halklarının Sovyet değerlerini kabul etme düzeylerine göre değiştiği söylenebilir. Dolayısıyla üst düzey yöneticilerin Sovyet değerlerini benimsemiş, ona inanan ve başkalarına da bu konuda örnek olabilecek bireyler gelebilmişlerdir. Fakat aynı anda bu yerel yönetici elitlerin, merkez yönetimle rekabet edebilecek gelişim sağlamalarının da önüne geçilerek kontrol altında tutulmaları da söz konusu idi. (Болпонова, 2009a).

Bir zamanlar iki kutuplu dünyanın bir kutbu olan, dünyadaki karaların yaklaşık yarısına sahip, dünyadaki iki “süper gücün” biri olan SSCB XX. yüzyılın sonunda bir gün aniden yıkıldı ve olay sadece dünyanın *geosiyasi* resmini değiştirmekle kalmadı. Bu değişim, milyonlarca insanı önceleri belki de hiç karşılaşmayan gerçekle yüz yüze getirerek ortaya çıkan yeni durumu kabul etmeye zorluyordu. Sonradan çoğunluk siyasetçilerin ve bilim adamlarının “SSCB'nin yıkılacağı belliydi” demelerine rağmen, tüm Rusya'dan bağımsızlığını elde eden diğer ülkeler gibi Kırgızistan toplumu da bu ani değişime çok da hazır değildi. Bu değişim sadece sıradan insanlar için değil aynı zamanda üst kademedeki yöneticiler için de geçerliydi. Bu nedenledir ki SSCB içerisindeki Özerk Cumhuriyetler tam bağımsızlığına kavuştuğu anda yönetimde durgunluk ve belirsizlik, toplumda ise kaos yaşandığı görülür. Kırgız toplumunun hayatta kalabilmesi, yeni değişime ayak uydurması, mevcut değişimi kabullenmesi ile mümkün olabilecekti.

Kırgızistan Siyasetine Akaev'in Girişi

Kırgız siyasi tarihinde, 1990 yılının Ekim ayında Kırgız SSC'nin milletvekillerinin aldığı karar çok önemlidir. Çünkü bu kararla bağımsız Kırgız siyasi elitinin oluşumuna start verilmiş oluyordu. Uzun süren tartışmalardan sonra milletvekilleri, Kırgız SSC'nin Cumhurbaşkanlığı hakkında yasayı onaylamışlar ve bir sonraki adım da Cumhurbaşkanını seçmek olmuştur. İlk önce yönetimde oturan Apsamat Masaliev'in tek aday olarak Cumhurbaşkanı adayı olarak çıkarılmasına rağmen tartışmalardan sonra adayların sayısı üçe ulaşmıştır. Yapılan oylamada bu adaylardan hiç biri Cumhurbaşkanı seçilmek için gereken oy oranını ulaşamamışlardır. Sonuçta milletvekilleri bir uzlaşmaya giderek Cumhurbaşkanlığına bir bilim adamı olan Askar Akaev'i seçmişlerdir. Böylece bağımsız Kırgızistan'ın ilk günleri başlamıştır.

Her şeyden önce Kırgız siyasi elitinin kök salmasında Askar Akaev'in önemi çok büyüktür, zira ülke yönetim sistemi olarak Cumhurbaşkanlık sistemi benimsenmiştir ve genel olarak Kırgız siyaseti, eğilimler, siyasi süreçler bu figürün çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Kırgız SSC Bilimler Akademisi Başkanı olan Askar Akaev, bir bilim adamı olarak çok ünlüydü ve siyasi süreçler, siyasi mücadele hakkında bilgilere sahip idi, fakat ülke yönetiminde çok fazla taraftarları yoktu. Akaev, bağımsızlığına yeni kavuşan genç ülkeyi yönetecek iktidar sınıfını oluştururken ihtiyaç duyduğu kadroların olmadığını gerekçe göstererek, aşına olduğu aydın kesimin genç kadrolarından yararlanarak kendisine hareketli ve reformcu genç bir takım kurmayı başardı. Ayrıca

kısıtlı olsa da, Sovyetler zamanında yönetimde bulunanlarla da yönetimde yer vererek onlardan yararlanmışır. (Акказиева, 2006). Bu durumu Akaev şöyle ifade eder, “*Açık konuşmam gerekirse yönetime geldiğimde benim kendi takımım yoktu. Yeltsin, Nazarbayev, Karimov, Kravchuk ve başkaları kendi takımlarıyla yönetime geldiklerini iyi bilirim*” (Акаев, 1998).

O dönem ülkeyi yönetenlerin durumunu Kırgızistan'ın ünlü sosyoloğu Kusein İsayev şöyle (2001) değerlendirmiştir: “*Evet ülke yönetiminde ve doğrudan Cumhurbaşkanının çevresinde birçok akıllı insanlar vardı. Ama tam bu zamanda başkalarından daha iyi, her yerde adaletli davranabilen, deha birisinin Cumhurbaşkanımızın yanında bulunmaması üzücü. Bu bizim ortak sorunumuzdur... Üstelik “bilim adamıyız” diyen herkes (aralarında ben de varım) marksizm ideolojisini benimsediği için bilim adamı olduk. Bugün halkımız kendi bağımsızlığını kazanıp kendi devletimiz olduğu anda da dünkü adetlerimizi devam ettirerek “serbest düşünme konusunda zayıfız. Bu nedenle Cumhurbaşkanının kaliteli kadro seçme imkanı sınırlıdır...”* (Исаев, 2001).

Kırgızistan'da bağımsızlık sonrası siyasi eğilimlerin resmini tam görebilmek için öncesinde aynı gemide olan Kırgızistan'ın komşusu iki ülkeye kısaca bakmak da yararlı olacaktır.

Kırgızistan gibi aynı süreçte bağımsızlığına kavuşan komşu ülkelerden birisi Kazakistan'dır. Kazakistan'da bağımsızlık sonrası yönetici değişimi söz konusu olmamış ve eski yönetici Nursultan Nazarbayev kendi makamını koruyabilmiş ve sonraki yıllarda da yönetim, onun ailesinin elinde toplanmıştır. Nazarbayev'in Cumhurbaşkanı olarak Mecliste dengeyi kurabilmiş ve 1994 yılından itibaren yönetim manivelalarını kendi eline toplayarak siyasi elit oluşturma sistemini oluşturabilmiştir.

Diğer bir komşu ülke olan Özbekistan'da ise aynı şekilde Sovyetler zamanında ülkeyi yöneten İslam Kerimov'da kendi makamında kalarak ülkeyi yönetmiştir. İslam Kerimov'un iktidarı, Cumhurbaşkanı ve onun çevresine toplanması şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle Özbekistan toplumunun tarihi evriminin özelliklerinden dolayı Kerimov daha çok otorite yönetim sistemini oturtabilmiştir (Кан, 2006).

Kırgızistan'da Akaev iktidarda olduğu ilk yıllar değişimlerin ve yeni düzenlemelerin gerçekleştiği bir dönemdir. Kısaca her alanda bağımsız devletin temelleri atıldığı bir dönemdir. O dönemde meydana gelen değişimleri ya da o dönemin siyasi süreçlerini ana hatlarla takip etmek üzere Akaev iktidarını iki ana döneme ayırabiliriz.

Birinci dönem, 1991 – 1996 yılları: Bu dönemde bağımsızlığını yeni kazanan devlet demokratik bir toplum yolunda ilk adımlarını atar ve bazı yeni yapılanma girişimleri gerçekleştirilmeye çalışılır. Fakat o günlere bugünden baktığımızda gerçekleştirilen birçok düzenlemenin, detaylı araştırılan ve rasyonel alınan kararlardan ziyade komünizmin karşıtı olması nedeniyle kabul edilen yenilikler olduğu söylenebilir. İlk dönem yönetimi genel olarak herkese açıktır ve bu yönetici elite yeni gelen birçok farklı sınıf temsilcilerinin katıldığı görülür. Şüphesiz bunun en önemli nedeni de, o dönemde Kırgız Sovyet elit sınıfının bazılarının ideolojik nedenlerle dışlanması ve bazı yeni devlet kurumlarının oluşturulması ihtiyacından kaynaklı yeni kadrolara olan taleptir.

Sovyet yönetici sınıfına nomenklatur¹. Bugünlerden o günleri değerlendirdiğimizde, Kırgızistan bağımsızlığının ilk yıllarında tecrübeli kadrolar havuzundan daha çok yararlanması gerektiği gibi bir sonuca ulaşmamız mümkündür. Çünkü nomenklatur kadroların özelliği kendi alanları dışında ek olarak yöneticilik okullarından eğitim almış, sadece teorik değil yılların verdiği tecrübeye sahip, birer saha uzmanları olmalarıdır. Birinci dönemin sonuna doğru Kırgız siyasi yönetimi giderek dışarıya kapalı, kendi içinde ciddi sorunlar yaşayan bir yapıya doğru dönüştüğü görülür.

¹SSCB'de atama ile görevlendirme sistemi ve görevlendirilen bireylere kullanılan isim

İkinci dönem, 1996 – 2005 yılları: Genel olarak Akaev'in çevresi aydın kesimden²² oluşturulduğunu söylemiştik. Fakat 1998 yılından itibaren siyasi elit büyük oranda kendi içine kapalı bir yapıya dönüşmüştür. Oysa öncelikli olarak, köklü geleneğe sahip devletlerde olduğu gibi eskiden gelen geleneksel bir siyasi eliti devam ettirmek yerine tam tersine yeni Kırgız elitin oluşturmak önemli amaçlardan birisi olması gerekiyordu. Bu dönemde Kırgız siyasi elitin oluşum sürecini siyaset biliminde elit reproduksiyonu diye adlandırmaktadırlar (Ручка, 2003).

Akaev dönemindeki elit reproduksiyonu sürecini Kırgız Cumhuriyeti Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü uzmanı Nogoybaeva şöyle değerlendirmiştir: İktidar tarafından oluşturulan ve ailece yönetilen “Alga, Kırgızistan” partisi, ülkedeki önemli siyasi, ekonomik, kurumsal ve diğer kaynakların Cumhurbaşkanı ailesi, akrabaları ve yakın insanları tarafından ele geçirilmesi (Aile iktidarı), üst kademelere kadro tayinin eskide kullanılan kabilecilik ve bölgeselcilik gibi kapalı yollarla gerçekleştirilmeye başlanması ve bunlara ek olarak da Cumhurbaşkanı Akaev'in yasa dışı hareketleri söylenebilir. Nitekim Akaev Anayasa değişikliğine başvurarak 3.defa Cumhurbaşkanlığına aday olmuş ve bu seçimleri kazanmış ve seçimlerde devlet kaynaklarını kullanması, oylarla oynama vb. ithamlardır (Institute For Public Policy, 2011).

2005 seçimlerinde aile partisi “Alga Kırgızistan”dan kızı, oğlu, damadı ve başka birçok Akaev yakınlarının aday olması ve seçim sırasında yasa dışı kaynakları kullanmaları ve süreç içinde toplumun yaşam koşullarının kötüleşmesi gibi nedenler toplumsal bir patlama olacağına habercisi olmuştur.

Kırgız siyasi tarihinde Akaev dönemi 24 Mart 2005 yılında halkın iktidara olan aşırı nefret ve onların yaptıklarına sabrı tükenen toplumun patlak vermesiyle sonlanmıştır. Olayların ardından Cumhurbaşkanı Akaev, ailesi ve çevresindeki üst yöneticilerin yurtdışına kaçmalarının ardından oluşan boşluğu değerlendiren muhalefet, iktidarı kendi eline almıştır. Böylece Kırgız siyasi elitinde bir dönem kapanmıştır.

Otoritarizmden Demokrasiye

Bir şeyi yıkmak kurmaktan daha kolaydır, tarihin her anında ve her yerde bu böyledir. Komünist sistemin yıkılması ve Sovyet Birliğinin dağılması ile Kırgız halkı uzun yıllardır istediği bağımsızlığına kavuşmuştur. Kırgız deyimiyle “göklerde aradığını yerde bulmuş” oluyordu. Fakat bağımsız bir devlet olarak Kırgızistan kendisini adeta bir uçurumun kenarında bulmuştu. Bu uçurumdan geleceğe bir yol kurmalı, tarihi bir karar alarak dünyada bağımsız bir devlet olarak kendi yerini bulmalı ve geleceği parlak, güçlü bir devletin temelini atması gerekiyordu.

Bağımsızlığın ilk yıllarını incelemeye aldığımızda, yönetimin sonuç odaklı çalıştığını ve otoritarizmden demokrasiye doğru temellerin atıldığına şahit olmaktayız. Kırgızistan 31 Ağustos 1991 yılında kendi bağımsızlığının bildirisini ilan ederek Orta Asya'daki başka ülkelere de örnek olmuş bir ülkedir. Kırgızistan'ın Bağımsızlığını ilan etmesinden bir gün sonra Özbekistan, dokuz gün sonra Tacikistan, 27 Ekimde Türkmenistan ve 16 Aralıkta Kazakistan bağımsızlıklarını ilan eder (Кененсариева, 2006).

Bir ideoloji ve yönetim sistemi olarak demokrasiye, Asya'nın en eski halklarından biri sayılan Kırgızların hayatlarında, düşüncelerinde ve geleneklerinde rastlandığı söylenebilir. Komşu toplumlardan farklı olarak Kırgızlarda boylar şeklinde yaşama kültürü hakim olmuş ve bu nedenle merkezi bir otoriteye tam boyun eğme tecrübesi söz konusu olmamıştır. Ayrıca göçebe toplum olmaları da daha serbest hayat tarzına sahip olmalarına neden olmuştur. Merkezi otoritenin söz konusu olduğu

²² Askar Akayev'in Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti İlimler Akademisi Başkanlığı görevinden gelmesi ve bir bilim adamı olmasında kaynaklı olarak, bağımsızlığın ilk yıllarında aydın ve entellektüel çevrelerden oluşmuş kadrolardan oldukça yararlanmıştı.

zamanlarda ise kabileler arası rekabetin ortaya çıktığı, çatışmaların yaşandığı bilinmektedir. Belirli bir zaman sürecinde ilk önce Rus imparatorluğu, sonra Sovyet yönetim sistemine girince, eskiden gelen geleneksel demokrasi düşünceleri de büyük ölçüde kaybolmuş ya da değişime uğramıştır. Kırgızların tekrar demokratik bir toplum kurma çabası “perestroyka” (yeniden yapılanma) döneminde başlamıştır (Борисов, 2006).

Demokratik Kırgızistan'ı kurma çabalarını bir kaç aşamalara ayırabiliriz. Samuel Phillips Huntington'ın “The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century” (1991) adlı kitabında demokrasi dalgalarından bahsettiği gibi, Kırgızistan'daki demokrasi süreçlerini de dalgalar ya da aşamalar şeklinde analiz etmek mümkündür.

İlk dalga 1885 – 1991 Ağustos'una kadarki dönemdir. Bu aşamada bazı demokratik hareketler gözlemlenir. Kırgızistan'da demokrasi, Sovyet'ten ayrılan başka ülkelerde olduğu gibi milliyetçilik, milli kimliği arama ideolojileri ile gök salmıştır. Sözü edilen bazı hareketler ise şunlardır: 1989 yılında Kırgız Cumhuriyeti'nin “Dil hakkında yasasının” kabul edilmesi; 1990 yılındaki Oş olayı sırasındaki siyasi hareketler, 24 Ocak 1990 yılında Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı kurumunun düzenlenmesi ve Kırgız Cumhuriyetinin Bağımsızlığı Bildirisi.

İkinci dalga 1991 – 1996 yılına kadarki dönemdir. Bu yıllar toplumu demokratikleştirme temellerinin atıldığı yıllar olarak nitelenebilir. Bu yıllarda yeni siyasi sistem oluşturulur ve Kırgız Cumhuriyetinin yönetim sistemi 5 Mayıs 1993 yılında ilk Anayasanın ortaya konması ile tam olarak oluşturulur. Anayasada, bağımsız Kırgız Cumhuriyetinin gelişim yolu demokrasidir denmektedir. Bağımsızlığın ilk yılında bağımsız ülke olarak Kırgızistan'ı BM tanımış, ülkenin ekonomik temelleri düzenlenmiş ve 10 Mayıs 1992 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu'nda ilk olarak kendi ulusal para birimini (SOM) kullanıma gidilmiştir. Bu süreç içinde doğal olarak toplumda Komünist Partinin etkisi güçlüydü ve bu sebeple parlamentoda çeşitli çatışmalar ve krizler yaşanıyordu. Parlamento krizinin 1993–1994 yıllarında alevlenmesi, sonradan Kırgızistan tarihinde “Efsane Meclis” adıyla anılacak olan parlamentonun Cumhurbaşkanı tarafından fes edilmesi ile son bulmuştur. Genel olarak bu aşama demokratikleşme ve diğer ekonomik ve sosyal süreçler açısından verimli yıllar olarak nitelendirilebilir.

O dönemde, dünyada başka bir ülkenin sosyalizmden kapitalizme, sosyalizmden pazar ekonomisine geçiş tecrübesinin olmaması, yani Kırgızistan'ın takip edebileceği bir modelin bulunmaması bu sürecin diğer önemli bir sorunu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yeni bir toplumsal ve siyasi sistem oluşturma çabası içindeki Kırgızistan'da daha çok deneme ve hataları düzeltme yöntemiyle hareket edildiği görülmektedir (Исабеков, 2009: 34 - 39).

1996 yılındaki Kırgız Cumhuriyetinin Anayasasına eklemelerin yapılması amaçlı referandumun gerçekleştirilmesiyle üçüncü dalga başlar. Referandum, Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına geniş yetkileri sağlamış ve bundan yararlanarak Akaev yürütme organlarının tüm faaliyetlerini kendi eline toplamıştır. 1996 – 2005 yılına kadarki dönemde toplum ile iktidarın arasında diyalogun yok diyecek kadar azaldığı görülür. Kısaca bu aşamada, önceki Sovyet siyasi sistemini demokratik sistemine hızlı bir şekilde dönüştürmek ve Batı ülkelerini model olarak almak olmuştur. Şüphesiz bu dönüşüm sürecinde iç ve dış siyasette birçok sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Söz konusu sorunların kaynağının da, değişimler sürecinde tıpkı Sovyetler döneminde olduğu gibi, Kırgız toplumunun geleneksel özellikleri çok da hesaba katmadan adeta değişim kopyala yapıştır metodu ile gerçekleştirilmeye çalışılmış olmasıdır. Diğer yandan tüm iktidar Cumhurbaşkanının elinde toplanmış ve bir yandan “Kırgızistan demokratiktir” diye bağırılırken diğer yandan Akaev'in başında olduğu otoriter

sistem güçlü bir şekilde devam etmiştir (Болпонова, 2011). Bütün bunlar Kırgızistan'da o dönemde demokratikleşme çabalarının yavaşladığını göstermektedir.

Demokrasi reformları sürecinin yavaşlamasında negatif etkisi olan kararların birisi de hiç bitmeyen reform modeli arayışıdır. Ülke yönetimi, Türk, Avrupa, İsveç ya da Çin modellerinin hangisi Kırgızistan için daha uyumlu ve gelecekte gelişme sonuçlu olacağı kararını verememiştir. Dışarıdan gelen kaynakları rasyonel kullanamama, uzun zaman süren model arayışı ülkede yolsuzluğun yayılmasına ve ülke ekonomisinin dış kaynaklara bağımlılığını arttırmıştır. Bu sebeple Kırgızistan, kendisi tarafında stratejik ve rasyonel düşünceler sonrası kabul edilen modeli değil, dışarıdan dayatılan modeli kabul etmiştir (Кененсариева, 2006).

1990 yıllarında hayata geçirilmiş liberal reformlar Kırgızistan'ı Batı'nın dostu olmasını sağlamıştır. Kırgızistan'ı Orta Asya'daki "demokrasi adası" diye adlandıranlar ve övenler de olmuştur. Akaev, kendisinin liberal performansından yararlanarak yabancı ülkelere büyük miktarda yardımlar almıştır. O dönemde bir çok gelişmiş ülke transformasyon sürecinde olan genç Kırgızistan'a insani ve ekonomik yardımda bulunmuştur. Fakat bu yardımların negatif etkileri de söz konusu olmuştur. Özellikle büyük yardım alınan ülkelerin Kırgız siyaseti ve yönetimi üzerinde güçlü etkileri bunun en önemli nedenidir. Ayrıca çeşitli yolsuzluklar gelen yardımların amacına ulaşmasını engellemiştir(Gezitter.org, 2010).

Yaşanılan bu ilk 15 yılda Kırgız Cumhuriyetinde kurulan demokrasi modeli birçok sorunlarla yüz yüze kalmıştır. Diğer birçok sorunun yanında burada belki de en önemli sorun bir ideoloji olarak demokrasiye güvenin azalması olarak belirtilebilir. Dolayısıyla Kırgızistan'ın "demokrasi adası" ününe şüphe düşmüştür.

Böylece demokrasi arayan Kırgızistan ilk 15 yıllık bağımsızlık sürecinde, Sovyet otoritarizminden az çok farkları olan başka bir otoriter ülkeye dönüştüğü kanaatine ulaşmak çok da mübalalı bir değerlendirme olmayacaktır. Tüm bunlara rağmen şunu da belirtmek gerekir ki diğer komşu ülkelerle karşılaştırıldığında, o dönemde de Kırgızistan hala demokratik bir ülkedir. Her ne kadar parlamentoda demokrasiyi otoritizmin bir aracı olarak kullanma girişimleri olsa da, Kırgızistan'da parlamento hiç bir zaman tamamen bağımlı olmamıştır. İfade özgürlüğü tamamen kısıtlanması söz konusu değildir. Ayrıca Muhalefet bugün olduğu gibi o günde Kırgızistan'da sürekli varlığını korumuştur.

Kısaca sayılabilecek birçok olumlu gelişmenin yanı sıra Akaev döneminde, toplum yeni değerleri kabul etmesi için gereken koşullar sağlanamamış ve yaşanan ekonomik sorunların her geçen gün daha kötüye gitmesi neticesinde 24 Mart 2005 yılında toplumsal hareketlenme meydana gelmiş ve insanlar sokaklara dökülerek bir dönemi sona erdirmişlerdir. 2005 yılındaki bu devrim ile Akaev dönemindeki demokrasinin 3.dalgası ile son bulmuştur (КЫНЕВ, 2005).

SONUÇ

Bağımsız Kırgız siyasi evriminin en önemli dönemi, bağımsızlığa ilk adımların atıldığı yıllar olmuştur. Zira o gün ülke yönetiminin her bir adımı, aldığı her bir kararı gelecek Kırgızistan'ının yaşam koşulları, ekonomik durumu, değerler sistemi, inancını, kültürünü belirleyecektir.

Kırgızistan yukarıda belirttiğimiz dönemin belirleyici ana karakteri ilk Cumhurbaşkanı Askar Akaev dönemidir. Bağımsız devletin kurulduğu ilk yıllarında, Cumhurbaşkanının az olmayan yetkilerinin daha genişletilmesi ve sıkı merkezi yönetim sistemi ile yönetilen SSCB zamanında oluşmuş

değerler nedeniyle ilk Cumhurbaşkanı Askar Akaev'in tüm alanlarda etkisi çok güçlü olmuştur. Bağımsızlığın ilk yıllarında “Efsane Meclis” ile beraber yeni değişimlere hazırlanmaya başlanılmış ve ona göre alt yapı oluşturma çabası harcanmıştır.

Kırgız toplumu için geçiş dönemi olan bu yıllar zor bir dönem olmuştur. Çünkü ilk yıllar her şeyin çok hızlı değiştiği yıllardır. Sovyet Rusya döneminde tutundukları ideoloji, eğitim, ekonomik sistem, hayat tarzı işlemez hale gelmişti. SSCB sisteminde bölgeler arasında bir iç hareketlilik vardı ve fabrika ve başka tüm iş yerleri bir ağ sistemi içinde işliyordu. SSCB'nin yıkılmasıyla mevcut ağ da yok olmuş ve fabrikalar, madenler kısaca üretim sistemi çalışmaz hale gelmişti. Tüm yaşanan güçlükler rağmen bağımsızlığın ilk dönemi Kırgızistan'da, bağımsızlık idealinin bir neticesi olarak var olan yapının yerine farklı ve hatta bunlara zıt sistem ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kısaca her yönden yeni bir toplum yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kısaca Akaev döneminin dönüşüm ve model arama dönemi olduğu söylenebilir. İlk değişimler devletin alt yapısı olacak kurumları düzenleme, yönetim sistemini kurma ve izleyeceğimiz yolu belirlemek şeklinde karşımıza çıkar. İkinci önemli değişim ise, devlet mülkiyetinin özel mülkiyet olarak vatandaşların eline verilmesidir. Fakat bu mülkiyet dönüşümünde iktidar tarafından çok büyük hatalar ve yolsuzluklar yapıldığı görülür. Mülkiyetin özelleştirilmesi sürecinde yapılan hatalar ülkede zenginler ile halk arasında büyük bir uçurumun oluşmasına da yol açmışlardır. Nitekim üst kademelerde bulunan bireyler çeşitli yollarla ortak malları kendi mülkleri altına almış, sıradan vatandaş ise özel mülkiyetten yok diyecek kadar az bir pay alabilmiştir.

Kırgız ekonomisinde önemli bir yere sahip olan ve zamanında SSCB'nin önemli miktarda et ihtiyacını sağlayabilen bir ülkede ziraat ve hayvancılık sistemini tamamen yıkacak reformlar da yine Askar Akaev döneminde gerçekleşmiştir. İktidar özellikle üst yönetici kademelerde kadro siyasetinde yanlışlıklar yaparak kendi işinin uzmanlarını seçmek yerine daha çok akrabalık, rüşvet, bölgecilik, kabilecilik gibi kurumsal olmayan ilişkiler ile göreve alma sisteminin alt yapısını oluşturmuştur. Siyasi entrikalar ve kargaşalar ekonomiye gerekli düzeyde önem verilmemesine neden olmuştur. Vatandaşların iş imkanlarının daralmasından dolayı yaklaşık 1 milyon vatandaş Rusya'ya iş aramak üzere akın etmiştir. Komşu ülkelerle sınır problemlerine nokta koyulmadığından bugün de yaşanan sınır çatışmalarının kökenini oluşturmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde birçok olumsuz uygulamanın yanı sıra, bağımsız bir devletin ve demokrasi toplumunun temellerini atılması Akaev döneminin en önemli ve olumlu yönü olarak karşımızda durmaktadır. O dönem temelleri atılan demokrasi ve özgür bir toplum anlayışını Kırgızistan, bugünde karşılaştığı birçok soruna rağmen, Orta Asya'da “demokrasi adası” olma idealini güçlendirerek sürdürmektedir.

КАЙНАКҢА

- Абдрасулов, С. (2013). *Правда о кыргызской элите*. <http://www.slavic-europe.eu/index.php/comments/68-comments-sng/370-2013-07-22-11-37-27> (Erişim tarihi 15.09.2014).
- Акаев, А. (1998) *Откровенный Разговор*. Москва: ТОО “Совершенно Секретно”.
- Акказиева Г (2006). *Эволюция Политической Элиты Кыргызстана в Условиях Переходного Периода*. Бишкек: ОсОО «ДЕМИ».
- Болпонова А (2009). *Кыргызстан: Период «Двойных Стандартов»*. Bizdin.KG. http://bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2009_2/bolponova.doc. (Erişim tarihi 04.04.2013).

- Болпонова, А. (2011). *Крах политических режимов Кыргызстана в постсоветский период*. Вопросы истории Кыргызстана, (1), 40-52.
- Болпонова А (2011). *Крах Политических Режимов Кыргызстана в Постсоветский Период*. http://bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2011_1/bolponova-krah.doc (Erişim tarihi 04.02.2013).
- Борисов Н. А, (2006). Особенности трансформации политических систем центральноазиатских государств (на примере Узбекистана и Киргизии) *Полития*. № 3. С. 96-111
- Газета.Кг (2002). - Политическая элита Кыргызстана. Часть 1-я. История <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1014505020> (Erişim tarihi 12.10.2014).
- Институт общественной политики (ИПР). (2011а). *Элита не должна появляться ниоткуда, у ее представителей должна быть профессиональная биография*. <http://www.ipr.kg/ru/news/929/> (Erişim tarihi 18.03.2013).
- Исабеков К (2009). *Кыргыз парламенти/Парламент Кыргызстана: Макалалар жана Маалыматтар*. Бишкек:“Азур” (34 – 39).
- Исаев, Кусеин. (2001). Азаттык Сабактары. Бишкек.
- Кан П (2006). "Элиты" России, Казахстана, Узбекистана. Сравнение и Оценка. *Социологические исследования* (1): 147-152.
- Кененсариев Т, (2006). Опыт демократии в Кыргызстане: история, реалии и перспективы, *Опыт демократических реформ на евразийском пространстве: сравнительные модели и практические механизмы*, Алматы - КИСИ при Президенте РК.
- Кынев А, (2005). *Кыргызстан до и после «тюльпановой революции»*. <http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html> (Erişim tarihi 10.10.2014).
- Ручка А (2003). *Элиты транзитного общества*. www.dialogs.org.ua (Erişim tarihi 05.03.2013).
- Gezitter.org (2010) http://www.gezitter.org/ushaktar/56_byit_li_ostrovku_demokratii_na_prostorah_tsentralnoy_azii/ (Erişim tarihi 16.10.2014).

EXTENDED ABSTRACT

For any evaluation to be made on Kyrgyzstan, first of all, it is necessary to analyze the historical process of the Kyrgyz people very carefully. Especially its dependence on the Russian Empire for a long period of time and then its entry into the Soviet Union has a great influence on the formation of the political process of the future Kyrgyzstan.

On the other hand, it can be said that Kyrgyzstan has been the most active state in terms of political events and civil society movements since the last years of the Soviet Union. There are direct and indirect effects of such a mobility that will be reflected in the future as well as today. In order to understand the processes experienced and likely to be experienced in Kyrgyzstan, it is an important attempt to examine the first period of independence, and therefore the main actors of the period.

The most important period of the political transformation of independent Kyrgyzstan was when the first steps were taken after the Soviet Union. This period was a new political, economic and social structuring on the one hand, and a process that progressed on the accumulation that existed in the Soviet era, on the other hand.

Akayev Era

At the beginning of this process, one of the most important actors was Askar Akayev, who became President for three terms after the independence. The independent Kyrgyzstan process, which started with Akayev who was an elected President, differed from the governments that gained independence under permission of the Soviets. In the first period of Akayev's government (1991-1996), although some steps were taken towards democratization, some regulations were mostly made against communism. The first-period administration is generally open to everyone, and this executive elite is seen to be joined by representatives of many different classes who are newcomers. The years 1996-2005 is the second term of Akayev, and the political elite in power during this period has largely turned into a self-contained structure. The "Alga, Kyrgyzstan" party formed by the government has come to the fore in the use of its important political, economic, institutional and other resources in the country. In addition, the President's family, relatives and close circle of the President has been seized by power.

Democratization

Besides the economic, social and cultural reforms, there were important steps taken to establish democracy during the fifteen-year Akayev rule. However especially in the third period of Akayev, it is seen that it turned into a country more or less different from Soviet authoritarianism. Although there have been attempts to use democracy as a tool of authoritarianism in the parliament since the middle of Akayev's government, the parliament in Kyrgyzstan has never been completely dependent. There has never been a complete restriction of freedom of expression in the country. In addition, the Opposition maintained its presence in Kyrgyzstan at that time, as it is today.

Despite all the authoritarian tendencies, the Akayev period is known for being the year when the formation of independent and democratic Kyrgyzstan were laid. Despite the steps taken at that time to become a democratic society and the difficulties experienced from time to time today, Kyrgyzstan continues to exist as a democratic society and maintains its ideal of being an "island of democracy" in Central Asia.

Conclusion

In Kyrgyzstan, a country that used to provide a considerable portion of USSR's meat supply, reforms that devastated the country's farm industry which is paramount to Kyrgyz economy, took place during Askar Akayev era. The ruling regime made mistakes in choosing the executives for senior positions and rather than applying a meritocratic approach, it resorted to relying on cronyism, regional and family favoritism and taking bribes when laying out the foundations for the public employment scheme. Political intrigue and turmoil caused neglecting the economy. Due to severe unemployment at home, about a million Kyrgyz citizens migrated to Russia in search of employment. And since border issues were not resolved with the neighboring countries, the groundwork was laid for current border disputes.

Overall, despite many downsides, establishing the foundations of an independent country and a democratic society were the most important and favorable developments of Akayev era. Today, Kyrgyzstan is pursuing its ideals of becoming an "Island of Democracy" in Central Asia, despite many problems it is facing.